

СИСТЕМА ЗАВДАНЬ ДО ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКИХ І ЛІТЕРАТУРНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ УЧНІВ

Валентина СНЕГІРЬОВА, старший науковий співробітник Інституту педагогіки НАПН України, головний редактор журналу, м. Київ

Лідія СИМАКОВА, кандидат педагогічних наук, м. Київ

Реалізація компетентнісного підходу у вивченні зарубіжної літератури в школі передбачає практичну спрямованість курсу на формування предметних (читацьких і літературних) та ключових компетенцій школяра. Вивчення художнього твору здійснюється завдяки певним завданням. Актуальними у шкільній методиці (не лише літератури, а й інших предметів) нині стали компетентнісно орієнтовані завдання (КОЗ). Конструювання таких завдань підпорядковане певним вимогам: завдання має містити стимул, формулювання мають бути у вигляді задачі, потрібне використання джерела інформації для успішного виконання завдання та критеріїв оцінювання виконаного.

Наведемо приклад побудови КОЗ за романом М. де Сервантеса «Дон Кіхот» (8 клас):

Стимул (занурює в контекст завдання, мотивує на виконання)	Вам потрібно написати твір на тему «Дон Кіхот – печальний образ чи пародія?». Образ Дон Кіхота зумовлює виникнення гарячих суперечок навіть зараз, через понад чотири століття після створення безсмертного роману. Щоб ваш твір був повним і цікавим, варто ознайомитися з різними поглядами щодо нього.
Формулювання у вигляді задачі	Ваш клас розділився на дві групи. Одна вважає, що Дон Кіхот – просто клоун, безумець, боєць із вітряними млинами, інша вбачає у Дон Кіхоті благородного дивака, що намагається діяти згідно зі своїми переконаннями, без урахування реальності. Кожна група має представити аргументи на користь власних поглядів, а також поставити запитання опонентам.
Джерело інформації для успішного виконання завдання	М. де Сервантес. «Дон Кіхот» І. Тургенєв. «Гамлет і Дон Кіхот» Г. Кочур. «Сервантес і його «Дон Кіхот»»
Інструмент перевірки (інформація для вчителя)	Незалежна група експертів (учнів) визначить, яка група була переконливішою в дискусії. Критерії оцінювання: - точність формулювання позиції тих, хто виступав; - аргументованість поглядів; - самостійність міркувань; - уміння вести діалог з опонентами (культура поведінки, культура мовлення); - мовленнєва грамотність. Бонусні бали нараховуються за цікаві та змістовні запитання опонентам, а також за висунення контраргументів.

За стандартною схемою демонстрації КОЗ на початку цієї таблиці-завдання (завдання у вигляді таблиці) потрібно додати ще дві колонки:

Компетентність (ключова чи (і) предметна) й аспект	Компетентність: ключова, комунікативна Аспект: 1. Уміння публічно виступати. 2. Уміння вести діалог, аргументовано відстоювати власні погляди та переконання. 3. Уміння вислуховувати опонента та ставити контрзапитання. 4. Уміння з повагою ставитися до поглядів опонента.
--	--

Проте й після додавання цієї частини таблиці інформація про КОЗ не вичерпується, адже в процесі виконання завдання учень реалізовуватиме й предметні компетенції:

- читацьку, оскільки потрібно дібрати важливі для аргументації фрагменти художнього тексту;
- літературознавчу (під час читання й аналізу зазначених критичних статей);
- ціннісно-смыслову (у процесі формулювання висновків й аргументації власної позиції) тощо.

Можливо, демонстрація завдань саме в такій формі доцільна на етапі узагальнення або контролю: учень чітко бачить завдання, алгоритм та умови успішного його виконання. Однак, вважаємо, що захоплюватися такою формою завдань у шкільній практиці не варто (і це стосується не лише уроків літератури). Компетентності, зокрема ключові, формуються під час усього навчального процесу, використовуючи повною мірою специфічні особливості кожного шкільного предмета. Щодо викладання літератури, то це насамперед використання наукових тверджень про її специфіку як мистецтва слова, що зумовлює виникнення особливого емоційного стану напруги в читача, який Л. Виготський назвав «естетичною реакцією»; про вияв під час читання художнього твору «емоційного мислення»; про двосторонній зв'язок думки та почуття в процесі сприйняття художньої літератури.

Головне завдання педагога полягає в оптимізації навчального середовища, центром якого є діяльність школяра. Мета вчителя-словесника – забезпечити позитивну динаміку зростання учня як читача, його творчу самореалізацію у форму-

ванні предметних і ключових компетентностей. Усе це можливо, якщо розробити дієву систему завдань до художнього тексту, яка допомогла б школяреві опанувати елементи аналізу та інтерпретації літературного твору, засвоїти алгоритми дослідницької та творчої роботи, норми комунікації, осмислити й гармонізувати свої навчальні дії, навчитися здійснювати їх корекцію і самоаналіз.

Під час розробки системи завдань до художнього твору в новому підручнику «Зарубіжна література. 8 клас» ми, його автори, спиралися на принципи:

- особистісно орієнтованого навчання, реалізація якого має надати кожному учневі, незалежно від рівня його загального та літературного розвитку, можливість активно брати участь у здобутті нових знань на всіх етапах вивчення художнього твору;
- доступності, наступності та перспективності, що враховує особливості сприйняття художньої літератури підлітками, забезпечує поступове збільшення труднощів у завданнях, реалізує державні вимоги програми до знань й умінь учнів 8 класу із зарубіжної літератури;
- забезпечення мотивації навчання під час розробки завдань до художнього твору, що вивчається;
- посилення взаємозв'язку читацької та аналітичної діяльності учнів у процесі вивчення твору;
- забезпечення взаємозв'язку завдань, спрямованих на розвиток емоційної та інтелектуальної сфер читацької та аналітичної діяльності молодших підлітків;
- активізації діяльній участі школярів під час вивчення художнього твору.

У пропонованій системі завдань аналіз художнього тексту поділено на кілька етапів, які в сукупності ведуть учня від безпосереднього сприйняття до поглибленого, створюючи при цьому сприятливі умови не лише для осмислення твору, а й для зацікавленого його читання, для набуття досвіду занурення в художній текст, розвитку в учнів умінь роботи з ним і формування предметних компетенцій. Завдання об'єднано в рубрики, що робить їх особливо наочними (наприклад: «Ваші перші враження, роздуми, оцінки», «Заглибимось у текст твору», «Для дискусії», «Для самостійної роботи», «Для майбутніх філологів»). Така структура зумовлює виникнення в учнів рефлексії й установку на конкретну діяльність.

Уперше сприйнятий художній текст, як правило, спричиняє живий відгук в учнів, породжуючи їхні переживання, думки, уявлення. Назва рубрики «Ваші перші враження, роздуми, оцінки» своїм чітким зверненням до учнів та їхнього читацького досвіду спонукає до спілкування, невимушеного висловлення власних вражень і думок. Завдання у ній представлено так, щоб за-

безпечити можливість кожному школяреві, незалежно від рівня його загального та літературного розвитку, вільно долучитися до роботи над твором без побоювання за неправильну відповідь.

Приклад завдань із рубрики «Ваші перші враження, роздуми, оцінки»:

1. Чим схвилювала вас, сучасних читачів, історія кохання Ромео і Джульєтти, викладена в трагедії Шекспіра?
2. Як у пролозі трагедії передається почуття тривоги за долю героїв?
3. Яке ставлення з перших сторінок п'єси виникло у вас до Ромео, Джульєтти, Паріса, Тибальта та ін.?
4. Якби вам випала нагода екранізувати цей твір, то яких акторів ви запросили б на роль Ромео, Джульєтти та інших дійових осіб п'єси? (*Йдеться про зовнішність, вік, особливості акторського таланту*).
5. Які сцени з цієї трагедії ви хотіли б проілюструвати? Що особливо значуще ви зобразили б? (*В. Шекспір. «Ромео і Джульєтта»*)

Таким чином створюються можливості для кожного учня долучитися до роботи над художнім текстом без побоювання за неправильну відповідь, стимулюється та підтримується його інтерес до особистої участі в процесі пізнання. Подібна організація початкового етапу вивчення художнього твору дає змогу створювати на уроці невимушену, творчу атмосферу спілкування та вільних висловлювань учнів у найсприятливіший для їхнього самовираження і саморозкриття момент. Такий підхід більше враховує індивідуальні особливості підлітків, дає змогу з довірою та увагою ставитися до учня, його читацького сприйняття та пізнавальних можливостей.

Наступний поглиблений етап вивчення художнього твору в підручнику подано під рубриками «Заглибимось у текст твору», «Для дискусії», «Для самостійної роботи». Для прикладу подаємо систему завдань до вивчення трагедії В. Шекспіра «Ромео і Джульєтта» повністю.

Заглибимось у текст трагедії:

6. Чим Джульєтта підкорила Ромео, коли він уперше побачив її на балу? Що незвичайне вирізняло її серед інших? Якими художніми засобами автор передає красу юної Джульєтти? (*Завдання для хлопців*)
7. Перечитайте сцену побачення Ромео і Джульєтти в саду (акт II, сцена II). Як проявляються сила та краса їхніх почуттів?
8. Прислухайтеся до слів Джульєтти:
*Як море, доброта моя безкрая,
 Як море, дна не має і любов,
 Що більше їх я віддаю тобі,
 То більше їх у мене зостається...*

Як ви розумієте це зізнання героїні? (*Завдання для дівчат*)

9. На початку XVII століття в бібліотеці Оксфордського університету в Англії був один екземпляр однотомного видання п'єс Шекспіра, який постійно читали студенти. Особливо затертими виявилися сторінки, де описується остання зустріч Ромео і Джульєтти (*акт III, сцена V*). Чим, на вашу думку, так хвилювала ця сцена молоді часів Шекспіра? Прочитайте виразно діалог Ромео і Джульєтти в особах.
10. Які сили протистоять кохання Ромео і Джульєтти? Як борються юні герої за своє щастя? Які нові перепони виникають на їхньому шляху?
11. Чому Паріса, суперника Ромео, Шекспір показує молодим, красивим і заможним?
12. Які рядки, що описують сцену розлуки Ромео і Джульєтти, передають силу і красу їхнього кохання? Який художній прийом підсилює почуття неможливості та болю розлуки закоханих (*акт III, сцена V*)?
13. Які думки й почуття виникають у вас під час фіналу трагедії?
14. Імена Ромео та Джульєтти стали вічними образами. Чому образи цих закоханих живуть у віках? Які вічні людські цінності втілено в них?
15. Чим збагатило вас читання і вивчення трагедії «Ромео і Джульєтта»?
16. Які ідеали епохи Відродження знайшли відображення у трагедії Шекспіра «Ромео і Джульєтта»?

Для самостійної роботи:

17. Підготуйте виразне читання одного-двох уривків трагедії.
18. Візьміть участь у підготовці проекту «Ромео і Джульєтта» Шекспіра на сцені і в кіно.
19. Створіть усний (або письмовий) твір на тему: «Ромео і Джульєтта Шекспіра – гімн кохання».

Для дискусії:

20. Візьміть участь в обговоренні проблемного питання: чи могли стати щасливими Ромео і Джульєтта, якби все сталося так, як передбачав брат Лоренцо?

Для майбутніх філологів:

Підготуйте виступ на тему «За допомогою яких художніх засобів досягається емоційна напруга монологів трагедії «Ромео і Джульєтта»?»

Завжди цікаві учням ключові епізоди, що мають особливе емоційно-сміслову навантаження. Характер завдань до них представлений нами досить різноманітно, зокрема це: виразне читання, використання евристичних і проблемних завдань, інсценування (завдання 6, 7, 8). Серед цих завдань чільне місце займають такі, що сприяють вихованню в учнів емпатії здатності проникати у внутрішній стан героїв твору, співпереживати

їм (завдання 7, 8, 10, 12). Вони, порівняно з іншими, сприяють більшому прояву емоційної реакції, що перетворюється в процесі поглибленого читання й аналізу твору у вищі почуття співпереживання, співчуття, милосердя.

Зауважимо, що п'ять завдань із запропонованих одинадцяти у рубриці «Заглибимось у текст трагедії» потребують поглибленого читання фрагментів твору та сприяють конкретизації читацької та аналітичної діяльності учнів (завдання 6, 7, 8, 9, 12). Для виконання інших завдань необхідне залучення тексту, пригадування з пам'яті.

Чотири завдання (7, 8, 9, 14) розроблено у формі пізнавальних задач, враховуючи висновки сучасної педагогічної науки про те, що лише зміст предмета, що вивчається, не дає змоги достатньою мірою забезпечити інтерес і готовність до пізнання. Не менш важливо нарощувати мотиваційний потенціал у процесі навчання, підтримувати в учнів почуття незадоволеності досягнутим, стимулювати їх самостійну пізнавальну діяльність (Ю. Бабанський, І. Лернер, Л. Божович, Г. Щукіна).

Умовою в пізнавальних задачах із літератури є результати безпосереднього сприйняття учнями-підлітками художнього тексту (враження після першого його прочитання) або результати поглибленого його вивчення, а також культурологічні (рідше – історико-літературні) відомості, що його стосуються. Умова (інформативний текст) пізнавальної задачі актуалізує знання та враження учнів і водночас зумовлює виникнення рефлексії, емоційну та інтелектуальну реакцію. Запитання, яке містить задача, оголює неповноту знань і вражень учнів і тим самим (що дуже важливо під час вивчення художнього твору) викликає у них бажання повернутися до потрібного тексту і перечитати його.

Завдання заключного етапу роботи над твором – це відтворення цілісності його сприйняття відповідно до авторського задуму й особистісного ставлення учнів до прочитаного. У наведеній системі – це 14–20 завдання.

Рубрика «Для майбутніх філологів» завершує систему завдань до твору, що вивчається. Її завдання надають додаткові можливості для тих учнів, які мають особливий інтерес до предмета, а також для всіх, хто захоче спробувати свої сили та виконати завдання підвищеної складності. Як правило, усі вони мають пошуковий або проблемний характер і потребують звернення не лише до тексту твору, що вивчається, а й до інших джерел: творів інших авторів, музики, образотворчого мистецтва, архітектури, кіно тощо.

Окремо варто сказати про рубрику «Розширюємо культурний кругозір», яка дає змогу посилити культурологічний підхід у вивченні зарубіжної літератури. Цьому сприяє різнома-

нітна інформація історико-літературного, мистецтвознавчого, культурологічного характеру, так чи інакше пов'язана з творчістю того чи іншого письменника. Ця рубрика, як і всі інші в підручнику, містить запитання і завдання для учнів, реалізуючи та посилюючи тим самим діяльнісний підхід у навчанні.

Наведемо завдання з цієї рубрики до трагедії В. Шекспіра «Ромео і Джульєтта»:

Закохані з різних країн світу в наші дні приїжджають до Верони і на балконі Джульєтти дають обітницю кохання та вірності.

Усе почалося в 1937 році з листа зневіреного англійця, який, виливши на папері весь біль змученого від нещасливого кохання серця, написав на конверті адресу: Верона, Джульєтті. Безумовно, йшлося про єдину Джульєтту, яка здатна зрозуміти його страждання, – зі знаменитої шекспірівської трагедії. Навряд чи англієць розраховував на відповідь, але, як іноді буває в житті, сталося диво, і втішна відповідь прийшла: від синьйора Солімана, хранителя музею, що доглядає за могилою Джульєтти, яка послужила прототипом героїні Шекспіра. Очевидно, порада англійцю допомогла, тому що незабаром на Верону обрушився потік листів, адресованих

Джульєтті. Люди з усього світу довіряють їй таємниці своїх сердець, ніби героїня Шекспіра в свої вічні чотирнадцять років володіє секретами, чому розбиваються людські долі...

Як цей факт свідчить про значення в житті наших сучасників шекспірівських героїв Ромео і Джульєтти?

Виконання таких завдань потребує особливо-го емоційного та інтелектуального напруження, мобілізації уяви, мислення, пам'яті, виявлення вмінь будувати власні висловлювання та аргументувати свої думки.

Запропонована методика вивчення художнього твору вже реалізована в новому підручнику «Зарубіжна література. 8 клас», пройшла широку апробацію в школах України з російською мовою навчання (підручники «Література. Інтегрований курс» для 5, 7, 8 класів – автор Сімакова Л. А., для 6 класу – Сімакова Л. А., Снегірьова В. В., Орлова А. Д.), одержала високу оцінку вчителів і засвідчила, що інноваційний підхід у створенні системи завдань до художнього твору на основі законів сприйняття літератури як мистецтва слова, вікової психології учнів посилює мотивацію навчання, значною мірою сприяє формуванню читацьких, літературних і ключових компетенцій школярів.

КОНКУРС «ТВОРЧИЙ ВЧИТЕЛЬ - ОБДАРОВАНІ ДІТИ»

Анастасія ДОНЧУК, студентка Балтського педагогічного училища, Одеська область
Викладач Лілія БІЛЕЦЬКА

ЛЕТЯТЬ РОКИ, ЛІТА МИНАЮТЬ...

Летять роки, літа минають,
Кудись ідуть у небуття.
Колись онуки пригадають,
Як я пішла в інне життя...
А зараз я іще маленька,
Ще в молоці мої вуста,
Для мене рідна моя ненька
І друг, і вчитель. І неспроста
З народження мого й до тризни
Я берегтиму ці слова:
«Життя – сукупність граней призми,
А рід – один, сім'я – одна.
В родині знайдеш ти свій спокій,
Сім'я – то щастя повсякчас,
В сім'ї не будеш самотній –
Вона спасінням є для нас.

Чи хай там грім посеред неба,
Чи блискавка горить вогнем,
Спішити нам додому треба,
В безпеці лише з рідними будем».
І неважливим є, чи то бабуся,
Чи навіть мій уже дорослий брат –
За вас усіх щодня молюся,
Нехай в родинах ваших буде лад,
Пісні лиш тільки радісні лунають
І завше буде гучно за столом,
Образ ніколи лиш не допускають,
Свята завжди гуляють всім селом!
Слова ці передам я моїм дітям,
Що пронесуть їх в серці крізь віки:
«СІМ'Я, РОДИНА, МАТИ, ДІТИ –
Чотири слова – навіки!»

ЗАМОВИТИ ЦЕЙ ТА ІНШІ НОМЕРИ
ЖУРНАЛУ «ВСЕСВІТНЯ ЛІТЕРАТУРА
В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ»

можна за телефонами:
(093) 546-1293, (050) 737-4696,
(068) 778-7020